

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Tonči Trstenjak, *Aleksandar Komulović: Split 1548. — Dubrovnik 1608.* Split: Književni krug, 2023.

Tko je Aleksandar Komulović? Kanonik splitskoga katedralnoga kaptola, ninski opat, prvi prepošt Kaptola Sv. Jeronima u Rimu, pisac prvoga izvornoga katekizma na hrvatskom jeziku *Nauch charstianschi za narod slovign-schi* (1582.) te pod kraj života isusovac u Rimskom kolegiju. U službi pape Grgura XIII. bio je apostolski vizitator među katolicima pod otomanskom vlašću na Balkanu (1584.–1587.), a potom posebni izaslanik pape Klementa VIII. na sjeveroistoku Europe (Poljska, Transilvanija, Vlaška, Moldavija i Rusija) i apostolski vizitator biskupije u Vilni (1593.–1598.). U zrelih godinama 1599. u Rimu stupio je u Družbu Isusovu. Nakon novicijata obnašao je službu duhovnika u Rimskom kolegiju te poučavao, zajedno s Bartolom Kašićem, hrvatski jezik na Ilirskoj akademiji. U tom je razdoblju (1603.) na hrvatski jezik preveo *Nauch charstianschi kratak*, tada najrašireniji katekizam kardinala Roberta Bellarina (1603.). Imenovan je poglavarom prve isusovačke Rezidencije u Dubrovniku (1604.–1608.), gdje je nastalo i njegovo *Zarcalo od ispoviesti* (1606.), prvi hrvatski konfesional.

Iz nabrojanih naslova i službi na prvi je pogled očito da tog rođenog Splitanina treba ubrojiti u najistaknutije Hrvate druge polovice 16. stoljeća na književnom i crkvenom području. Iako

je o njemu u prvoj polovici 20. stoljeća napisano nekoliko znanstvenih radova, ostao je poznat tek uskomu krugu povjesničara. Tonči Trstenjak potrudio se je prikazati sve do sada dostupne studije o Aleksandru Komuloviću, pomno je oslikao povijesni kontekst njegova odrastanja u Splitu i djelovanja u Dubrovačkoj Republici, analizirao je i vrednovao njegovu pisanu ostavštinu te dao temeljit prikaz i ocjenu njegovih napora u zahtjevnim diplomatskim misijama Svete Stolice. Kako je Komulović autor prvoga izvornoga hrvatskoga katekizma, poseban naglasak stavljen je na nastanak i povijest katekizama u Hrvata nastalih poticajima Tridentskoga sabora. Ti su katekizmi dijeljeni vjeroničkomu puku i stoljećima su hranili i oblikovali vjeru naših sunarodnjaka. U njima bi bila tiskana i abeceda, iz koje je neuki puk učio čitati i pisati.

Komulović je 1584. kao apostolski vizitator bio poslan u balkanske zemlje pod otomanskom vlašću sa zadatkom provođenja Tridentske reforme, novoga kalendara Grgura XIII. i misala Pia V. Njegova je misija u knjizi pomno opisana potkrijepljena izvornim dokumentima. Iz njegovih spisa saznajemo puno toga: od stvarnoga stanja katoličkih zajednica u tim krajevima do vojne sposobnosti turskoga carstva.

Najopsežniji dio ove knjige posvećen je diplomatskoj Komulovićevoj misiji u službi pape Klementa VIII. s naslovom posebnoga izaslanika u zemljama sjeveroistočne Europe, posebice u Rusiji (1593.–1598). Cilj misije bio je pridobiti tamošnje vladare za sudjelovanje u kršćanskoj ligi protiv otomanskoga carstva, ali istovremeno poraditi na jedinstvu Crkve među pravoslavnim vladarima i crkvenim poglavarima. To je temeljit i zanimljiv prikaz Komulovićevih diplomatskih napora u veoma složenim personalnim i političkim prilikama i osobnostima tadašnjih vladara u

sjeveroistočnim zemljama. Poglavlje je potkrijepljeno mnoštvom dokumenata, analiza, studijama iz toga razdoblja i opširnim bilješkama koje uvode u srž problematike. Autor tumači političke, društvene, vojne i crkvene okolnosti toga doba, koje imaju odraz i u ovo naše vrijeme. To se posebice odnosi na njegovu misiju u Rusiji za cara Fedora I. i njegova regenta Borisa Godunova. Autor dokumentima objašnjava temelje (ne samo) tadašnjih stajališta Rusije, a osobito ruske pravoslavne crkve prema Papi i katolicima općenito. Zainteresiranim za sadašnje odnose Svete Stolicе i Rusije ova knjiga je povijesni priručnik višestoljetnih suodnosa.

Posljednje poglavlje ove knjige posvećeno je Komulovićevu ulasku u Družbu Isusovu, njegovu djelovanju u Rimskom kolegiju, suradnji s Bartolom Kašićem u Ilirskoj akademiji te posljednjemu razdoblju života u Dubrovniku (1604.–1608.). Iz dopisivanja s tadašnjim isusovačkim generalom Claudiom Aquavivom saznajemo mnogo o društvenom, političkom, gospodarskom i crkvenom stanju u Republici. Autor djelu *Zarcalo od ispoviesti* (1606.) pridaje posebnu važnost, jer se kroz njega razaznaje duhovno i moralno stanje vjernika u Dubrovniku.

Ova monografija znanstveno je djelo te od čitatelja pretpostavlja određeno poznavanje tadašnjih prilika u Europi. Na kraju knjige dodan je detaljan popis izvora i studija o Komuloviću: arhivsko gradivo, njegova tiskana djela, objavljena pisma, izvješća, dokumenti, članci i knjige koje produbljuju poznavanje vremena i osoba s kojima je Komulović bio u nekom odnosu. Posebice je korisno detaljno kazalo imena i geografskih pojmova.

Knjiga Tončija Trstenjaka *Aleksandar Komulović: Split 1548. — Dubrovnik 1608.*, u izdanju Književnoga kruga Split, ima 200 stranica teksta na B6 for-

matu i opremljena je s mnoštvom grafički vrlo dobro otisnutih slika u boji: osoba, bakroreza gradova, zemljopisnih karata te preslika naslovnica knjiga i prvih hrvatskih katekizama.

Ova je knjiga vrijedan doprinos upoznavanju jednoga od najistaknutijih Hrvata toga vremena, nažalost još uvijek slabo poznatoga u našoj kulturnoj javnosti. Također ova knjiga donosi poticaj mladim istraživačima da se prihvate ovakvih temeljnih tema, koje su neistražene a temeljno važne za stvaranje slike o tim dramatičnim vremenima hrvatske povijesti. Arhivsko gradivo koje se odnosi na Hrvate, pohranjeno u Rimu, Veneciji, Beču, Budimpešti, Carigradu i drugdje, čeka svoje istraživače poput Tončija Trstenjaka, koji je više godina života posvetio istraživanju života i djela p. Komulovića. Svakako nezaobilazno djelo o hrvatskoj povijesti 16. i ranoga 17. stoljeća.

Ivica Musa

Vladimir Lončarević, *Godina i vječnost*. Zagreb: Alfa, 2024.

Vladimir Lončarević napisao je zanimljiv roman *Godina i vječnost*. Njegova se tema može razabrati već iz autorove posvete otisnute na prvoj stranici: "Vječitoj i otajnoj Hrvatskoj, o 1100. obljetnici Kraljevstva i 25. obljetnici smrti njezina Predsjednika Utemeljitelja." Doista, taj roman jest svojevrsni *hommage* prvomu predsjedniku Republike Hrvatske, tim vrjedniji što ga je napisao neposredni svjedok opisanih zbivanja. Međutim, kao što stručnjaci za slavni roman Marcela Prousta *U traganju za izgubljenim vremenom* nerijetko ističu da u središtu toga romana (ipak) nije osoba, nego je glavni lik toga romana samo vrijeme, tako bi se i za Lončarevićev roman moglo ustvrditi da je u središtu njegova teksta također vrijeme, jedno doba, prijelomnica hrvatske naci-